

KAMRAN İMANOV

*“Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların
dərindənləşdirilməsi haqqında”
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
3 aprel 2019-cu il tarixli Fərmanının
icrasına dair*

**MƏHKƏMƏ İSLAHATLARI:
məhkəmə-hüquq sisteminin
əqli mülkiyyət hüquqlarının
təminatında rolu**

Bakı – 2019

Kamran İmanov,

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət
Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri.

**Məhkəmə islahatları: məhkəmə-hüquq sisteminin
əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatında rolu. Bakı,
2019**

Bu kitabça Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanovun 14 iyun 2019-cu il tarixində Əqli Mülkiyyət Agentliyinin təşkilatçılığı və Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasının dəstəyi ilə "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 aprel 2019-cu il tarixli Fərnəminin icrasına dair "Məhkəmə islahatları: məhkəmə-hüquq sisteminin əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatında rolu" mövzusunda keçirilən konfrans-təlimdə etdiyi giriş sözü əsasında hazırlanmışdır.

© **Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət
Agentliyi, 2019**

Giriş sözü

Hörmətli hakimlər və konfrans iştirakçıları!

Sabah Milli Qurtuluş günüdür! Ulu öndərin hakimiyyətə qayıdışı günüdür. Azərbaycanın bugünkü günü, onun reallıqları həmin Qurtuluşa arxalanır, o cümlədən Ümummilli liderimiz istər müstəqil Azərbaycanın əqli mülkiyyət sisteminin yaradıcısı, istərsə də müasir məhkəmə-hüquq sistemimizin banisidir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin böyüklüyünü, bütün sahələrə aid gördüyü işləri olduğu kimi tam şəkildə şərh etməkdə biz – onun müasirləri acizlik və yalnız illər, qərinələr ötəndən sonra bu tarixi şəxsiyyətin vətəni, xalqı qarşısındakı xidmətlərinin əsl qiymətini zaman özü verəcək.

Biz – Ulu öndərin müasirləri onun uzaqgörənliyinin izlərini, gələcəyimizə yol açan fikir və düşüncələrini bugünkü cəmiyyətimizin ictimai rəy və varidatına, Azərbaycanın əqli mülkiyyət sisteminin yaradıcısının irsinin ən dəyərli əqli mülkiyyətə çevrilməsini görürük və ölkəmizdə həyatın sürətlə dəyişməsinin şahidiyik. Bunun başında innovativ, yeniliklərlə və islahatlarla zəngin və insanlara xidmət edən dövlət siyasəti durur. Bunlar cənab

Prezident İlham Əliyevin kreativliklə keçirdiyi Ulu Öndərin varislik yoludur.

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Konfransımızın mövzusu çox aktualdır, gündəmədir və bir tərəfdən dövlət başçısının məhkəmə-hüquq sistemində, digər tərəfdən əqli mülkiyyət sahəsində apardığı islahatlara qulluq edir.

Azərbaycan islahatçı ölkə kimi (Doing Business – 25-ci yer, 10 islahatçı dövlət) dünya miqyasında qəbul edilir. Rəqabətqabiliyyətlilik İndeksində (2019) “Əqli mülkiyyətin qorunması” üzrə 36-cı yeri tutur, MDB-də liderdir. İnstitusional islahatlar çərçivəsində yaranan Əqli Mülkiyyət Agentliyi (bilik sahəsi bir “örtük” altında) cənab Prezident İlham Əliyevin tapşırıq və göstərişlərinə, zamanın çağırışlarına uyğun olaraq, fəaliyyətini qurur, aparılan islahatlar MDB məkanında nümunəvi qəbul edilir və dəstəklənir.

Əsas məqsədimiz əqli mülkiyyət hüquqlarını daha yaxşı qorumaqla, ölkə başçısının həyata keçirilən iqtisadi islahatlarına xidmət etməkdir.

Bildiyimiz kimi, əqli mülkiyyətə aid 8 qanun – birbaşa, 2-si dolayısı yolla qorunmanı təmin edir (o cümlədən, “Əqli mülkiyyət təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə” haqqında Qanun) və əksər beynəlxalq Konvensiya və Müqavilələrdə Azər-

baycan iştirak edir. ƏM – prioritet istiqamət: “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” Milli Konsepsiyası (6 fəsildə qeyd olunur).

Müasir dövrdə Azərbaycanın inkişafı, o cümlədən əqli mülkiyyət sahəsində imkan verir ki, yeni paradiqma, yeni baxış mövqeyindən diqqətimizi vacib, zamana uyğun olan əsas məqsədimizə – hüquqların təminatına (enforcement) yönəldək. Və bunun üçün təşkilati-hüquqi imkanlar şərait yaradır. Xüsusən dövlət başçısının təşəbbüsü ilə aparılan məhkəmə-hüquq sistemindəki islahatların dərinləşdirilməsi hüquqların təminatında yeni üfüqlər açır.

Məlumat üçün bildirirəm ki, Agentliyin 960 nömrəli “Qaynar xətt”i və ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən “Hüquq məsləhətxanası” il ərzində müəlliflərin, digər hüquq sahiblərinin və sahibkarların istifadəsində olmuş, onların **əqli mülkiyyət məsələləri üzrə 1500-dən artıq** müraciət və sorğusuna baxılmış, qaldırdıqları məsələlərin həllində, həmçinin iddia ərizələrinin tərtib edilməsində köməklik göstərilmiş, **əqli mülkiyyət, o cümlədən sənaye mülkiyyəti obyektləri ilə bağlı müxtəlif məhkəmə instansiyalarında keçirilmiş 21 iş üzrə 40-dan çox məhkəmə iclasında iştirak edilmiş, dövlət, məhkəmə orqanlarının**

və hüquq sahiblərinin sorğuları əsasında müəllif-hüquq məsələləri **ilə bağlı 20-dək ekspert rəyi hazırlanmış**, maarifləndirmə tədbirləri keçirilmişdir. Bunlar 2018-ci ilə aiddir.

2019-cu ildə 26 iş üzrə (23 – sənaye mülkiyyəti, 3 – müəllif hüququ) müxtəlif məhkəmə instansiyalarında 60-dan çox məhkəmə iclaslarında Agentliyin hüquqşünasları iştirak etmiş və hər bir iş üzrə ekspert rəyi hazırlanmışdır.

Son zaman müəllif-hüquq pozuntusu ilə bağlı Agentliyə 10 müraciət daxil olmuşdur (5 – hüquqi şəxs, 5 – fiziki şəxs) və **5 fiziki şəxsə** aid olan məsələlər Agentlik səviyyəsində (məhkəməyə müraciətsiz) həllini tapmışdır, **5 hüquqi şəxslə** bağlı (o cümlədən, 3-ü xarici şirkətlər) 4-nün hüquq pozuntusu Agentlik tərəfindən həll olunmuş, 1 müraciət isə Baş Prokurorluq yanında Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsi tərəfindən cəzalandırılmışdır.

Bununla yanaşı, struktur islahatları çərçivəsində Agentlikdə Apellyasiya şurası yaradılmışdır. 2018-ci ildə Apellyasiya şurasına sənaye mülkiyyətinə aid 132 müraciət daxil olmuşdur. Tam və ya qismən təmin edilmiş ərizələrin sayı **70, rədd edilmiş ərizələrin sayı 20**, baxılmamış saxlanmış ərizələrin sayı (geri götürülmüş ərizə) 11, işə

baxılması təxirə salınmış ərizələrin sayı 31 olmuşdur.

Hörmətli dostlar, məhkəmə nümayəndələri!

Mən xüsusi olaraq “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının «Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və institusional potensialın gücləndirilməsi» bölməsini və burada təsbit ediləni kimi, **«Qanunvericilik təkmilləşdiriləcək, piratçılıq və kontrafaksiya da daxil olmaqla, əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulmasına qarşı səmərəli tədbirlər görülməkdir»** bəndini xatırlatmaq istəyirəm.

Klassik düstura əsasən, «Müdafiə vasitələri olmayan hüquq artıq hüquq deyil». Ənənəvi düstur ƏMH-a münasibətdə çox mühümdür. Çünki piratçılıq və kontrafaksiya bazarın, rəqabətin qatı düşmənidir.

Bu məqsədlərə xidmət edən Azərbaycanın “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı” Qanunudur (qısaca “Antipirat” Qanunu). Lakin **bu Qanunun məhkəmə təcrübəsində zəif işləməsi nəzərə çarpır**. Məhkəmələrdə ƏM nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən iclasların statistikasından və mövcud olan problemlərdən söz açaraq, işlər və adlar üzərində dayanmadan qeyd etməliyəm ki, bu statistika əsasən mülki işlərlə

bağlıdır. Baxılan mülki işlərin təhlili bir neçə nəticəyə gəlmək imkanı verir.

Birincisi, bəllidir ki, ƏMH-nın müdafiəsi daha çox xüsusi hüquq çərçivəsində təşkil olunur, yəni hüquq sahibi tərəfindən, onun iradəsi əsasında irəli sürülür və bu sahədə tam mənada xüsusi hüququn əsas prinsipi – dəymiş zərərin tam ödənilməsi prinsipi işləyir. Lakin ƏM-i yalnız xüsusi hüquqa aid etmək yanlış olardı və buna əsasən xüsusi hüququn tətbiqi məhkəmə və hakimlərin işidir (dövlət bu məsələyə qarışmır), nəticə çıxartmaq da düzgün olmazdı. Əksinə, bir çox hallarda xüsusi hüquq üsullarını əvəz etmədən, lakin onlara əlavə olan kütləvi, publik-hüquq üsullarının tətbiqi əhəmiyyətli dərəcədə vacibdir. Bir sözlə, cinayət və inzibati hüququn normaları ƏM sahəsinin müdafiəsi üçün əhəmiyyətlidir və bu tezisi yüksək səviyyədə əqli mülkiyyətin qorunmasını təmin edən bir çox ölkələrin təcrübəsi təsdiqləyir. Bu normalar təbii olaraq, Azərbaycan qanunvericiliyində də mövcuddur, lakin bir neçə misal istisna olmaqla, zəif işləyirlər, hüquqtətbiqetmədə problemlər var.

Hüquqlar yalnız o zaman «real» təməyəli olur, əgər onların arxasında dövlətin məcburetme aparatı durmaqdadır, özü də belə müdafiənin eti-

barlığı, məşhur Rudolf İerinqin sözlərinə əsasən, hüququn ədalət səviyyəsi olduğu qədər yüksək dəyərlidir.

Misal üçün, müvafiq Məcəllələrdə qeyd edilib ki, hüquqpozmalar müəyyən edildikdə sənaye mülkiyyəti sahəsində ləğv edilmiş Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Komitənin və müəllif-hüquq sahəsində fəaliyyəti dayandırılmış Müəllif Hüquqları Agentliyi tərəfindən protokollaşdırılır və cəza sanksiyalarının tətbiqi üçün məhkəmələrə yönəldilir (hazırda bu səlahiyyətləri məhkəmələr yeni yaradılmış Əqli Mülkiyyət Agentliyinin tərtib edilmiş protokolları əsasında həyata keçirməlidir). **Lakin məhkəmələr tərəfindən adekvat cavab görülmür, inzibati hüquq işlərinə adətən xitam verilir.**

İkincisi, məlumdur ki, «ex parte» - müvəqqəti tədbirlər, yəni hüquqpozmanın mahiyyətə baxılmasından öncə, sübutların qorunub saxlanması üçün xüsusən müəllif-hüquq sahəsində vacib əhəmiyyət kəsb edir və piratçılığa qarşı mübarizədə alətlərdən biridir. Lakin **bu mexanizm zəif tətbiq olunur və demək olar ki, sıfır səviyyəsindədir.**

Üçüncüsü, qeyd edilməlidir ki, hüquqi mühafizə bir çox hallarda münafişənin düzgün, səliss və

operativ həllindən asılıdır. Hal-hazırda ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrdə iddiaların sayı artmaqdadır, **lakin onların baxılması dövrü aylarla, birinci instansiya məhkəmələrində düzgün həll edilməməsi ilə bağlı həтта illərlə ölçülür. Odur ki, hakimlərin ixtisaslaşması zəruridir.**

Dördüncüsü, “antipirat qanununun” tələbi olan – **məhkəmə qərarlarının dərc olunması zəif yerinə yetirilir**, halbuki bunun əhəmiyyətli dərəcədə maarifçi-informasiya potensialı vardır.

Bununla belə, məhkəmə korpusumuz öz üzərində çalışan hakimlərdən ibarət olduğuna görə ümidvaram ki, qeyd etdiyim tövsiyələr nəzərə alınacaq.

İndi isə məhkəmə təcrübəsindən irəli gələn və çətinlikləri qabarıq göstərən bir neçə misal üzərində dayanaq.

Birinci misal müəllif-hüquq məsələlərinə aiddir.

Kabel yayımı təşkilatı retranslyasiya etdiyi televiziya kanalında audiovizual əsəri (film) nümayiş etdirir. Məhkəmə iddiasını qaldıran bu kateqoriyadan olan əsərlər üzrə kollektiv idarəetmə təşkilatı ilə lisenziya sazişi bağlanmamışdır. Kabel yayımı təşkilatının yalnız operator rolunu oynadığı və bu səbəbdən müəllif-hüquq qanunvericiliyi-

nin təsiri altına düşmədiyi, yəni əsərdən istifadə yox, yalnız retranslyasiya etdiyi əsas gətirilərək, iddia birinci instansiya məhkəməsində rədd edilir. Apelyasiya instansiyası iddia ərizəsini qismən təmin edir. Ali məhkəmə tərəfindən baxılan kassasiya Apelyasiya məhkəməsinin qərarını ləğv edir və yenidən baxılması üçün iddianı Apelyasiya məhkəməsinə qaytarır və hazırda məhkəmə prosesi davam edir.

Burada Rusiya təcrübəsindən oxşar işə aid bir misal gətirək.

RMC (Rusiya Müəllifləri Cəmiyyəti) məhkəməyə müraciət edir ki, kabel televiziyası ilə proqramlarını retranslyasiya edən təşkilat tərkibində müəllif əsərləri olan proqramları istifadə edir və uyğun lisenziya sazişi olmadan kütləvi bildirişi həyata keçirir.

Birinci və sonrakı instansiya məhkəmələri proqramların retranslyasiya edildiyini, belə yayımın isə müəlliflik hüququ obyektləri olmadığını və bu səbəbdən retranslyasiya edənin müəlliflik əsərlərini istifadə etmədiyini, həmçinin televiziya şirkətindən müəlliflərin əmlak hüquqlarını yox, proqramların kabelle bildirişinə icazəsinin aldığını və bununla da hüquqi münasibətlərin müəllif-hüquq deyil, kütləvi informasiya vasitələri haqqın-

da qanunvericiliklə nizamlanmasını əsas gətirərək, iddia tələblərini rədd edir. Buna görə də müəlliflik hüququna riayət edilməsi üçün lisenziya sazişinin bağlanması tələbi bilavasitə ilkin televiziya kanalının üzərinə qoyulmuş olur. Retranslyasiya təşkilatı yalnız öz proqramlarını yayımladıqda bu cür məsuliyyəti daşmalı olduğu vurğulanır.

Ali məhkəmə aşağıdakı səbəblərdən bu qərarları ləğv edir:

Birincisi, əsərin kəbellə bildirişi (kabel, optik tel vasitəsilə kütləvi bildiriş) özü-özlüyündə **əsərdən istifadədir**.

İkincisi, RMC və ilkin televiziya kanalı arasında lisenziya sazişi əsərlərin kəbellə televiziya verilişi vasitəsilə bildirişinə genişləndirilə və tətbiq edilə bilməz, həmçinin üçüncü tərəfə RMC repertuarından olan əsərlərin efirə televiziya verilişinə hüququn verilməsini nəzərdə tutmur.

Üçüncüsü, Bern Konvensiyasına əsasən, əgər müəllif-hüquq təşkilatı tele-radio yayımı təşkilatına əsərinin efir vasitəsilə verilişinə icazə verirsə, bu o demək deyil ki, bununla o, istənilən sonrakı istifadəyə, o cümlədən retranslyasiyaya icazə vermiş olur.

Dördüncüsü, retranslyasiya təşkilatı həm “kabel şəbəkəsi operatoru”, həm də “yayımlayan

təşkilat"dır və buna görə də birinci instansiya məhkəmələrinin onun yalnız "kabel şəbəkəsi operatoru" və ancaq öz proqramlarını buraxdıqda "yayımlayan" olduğu haqqında qərarı **yanlıştır**. Bu halda retranslyasiya təşkilatı nə RMC, nə də bilavasitə müəlliflərlə saziş bağlamadığına görə, yayımına icazəsi yoxdur və hüquqlar pozulmuş hesab edilir.

Növbəti misal isə sənaye mülkiyyəti – ixtiranın istifadəsi ilə bağlıdır. İddiaçı – hüquqi şəxs ixtira əsasında layihə sənədlərini hazırlayan layihə təşkilatına qarşı iddia ilə məhkəməyə müraciət edir. Birinci instansiya məhkəməsi qərarında hesab edir ki, layihə sənədinin hazırlanması patentləşdirilmiş texniki həllərin istifadəsi qismində istehsal edilmiş məhsulun satışa buraxılması kimi tanına bilməz və bununla iddianı təmin etmir.

Apelyasiya instansiyası birinci instansiya məhkəməsinin qərarını ləğv edir. Qərarını əsaslandıraraq apelyasiya məhkəməsi qeyd edir ki, əslində layihə sənədinə tikintinin təmin edilməsi üçün memarlıq, funksional-texnoloji, konstruktiv və texniki-mühəndis həllərini müəyyən edən mətn formasında və sxem (xəritə) şəklində materiallar daxildir. Onun işlənib hazırlanması zamanı yeni əqli mülkiyyət obyektləri də yarana bilər. Ona görə

rə, əgər ixtiranın bütün xüsusiyyətləri, əlamətləri layihə sənədində işlənilibsə, onda bu elə onun istifadəsidir. Kassasiya bu qərarı qüvvədə saxlayır. Bununla məsələ iddiaçının – ixtiranın hüquq sahibinin xeyrinə həll olunur.

Bunlarla yanaşı, **məhkəmə işlərinin uğurla, ədalətli həyata keçirilməsində bir neçə əqli mülkiyyət spesifikasından doğan konseptual vəzifələr də durur.**

Qarşımızda duran vacib konseptual məsələlərdən biri – əqli mülkiyyət sahəsindəki münaqişələrdə hakimlərin xüsusi biliklərə malik olması, bu biliklərin hakimlərin müstəqilliyinin zəmanəti məsələsidir.

Həqiqətən qanunvericilikdə hakim müstəqilliyi Konstitusiya prinsipi bir sıra zəmanət mexanizmləri ilə səciyyələnir, o cümlədən siyasi, sosial-iqtisadi və hüquqi zəmanətlərlə. Hüquqi zəmanətlər isə təşkilati-hüquqi və prosessual-hüquqi tədbirlərdən ibarətdir.

Prosessual-hüquqi tədbirlər dedikdə, biz ilk növbədə və xüsusi olaraq, işdə olan sübutların hakim tərəfindən qiymətləndirilməsini nəzərdə tuturuq. Əslində hakimin sözügedən zəka fəaliyyəti prosessual normalar çərçivəsində sübutların müxtəlif xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsidir, o

cümlədən nisbilik, mümkünlük, həqiqilik, tamlıq və qarşılıqlı əlaqələndirməsi və s. Prosesual qaydalar isə bu qiymətləndirilmənin prinsiplərini müəyyən edərək, hakim sərbəstliyini (bağımsızlığını) və müstəqilliyini nəzərdə tutur.

Təbiidir ki, prinsiplərin birincisi hakim rəyinə zahiri təsirin aradan götürülməsini, digəri isə – hakimin şəxsi və peşəkar biliklərinə və həyat təcrübəsinə istinad edilməsidir. **Deməli, hakimin sahəyə aid bilik zənginliyi onun müstəqilliyini təmin edən köklü amil və ölçü, meyar kimi qəbul edilə bilər.**

Dünya təcrübəsində bu istiqamətdə, ƏMH təminatının təşkilində üç əsas üsula diqqət yetirək. Birincisi – ixtisaslaşmış məhkəmələrin yaradılmasıdır (Böyük Britaniya, Almaniya, Yaponiya, Rusiya və s.). Digəri – məhkəmələrdə xüsusi hakim tərkiblərinin təsisatı (ABŞ, Avstriya, Belçika, Kanada, Fransa və s.) və nəhayət, ƏM üzrə kvaziməhkəmə orqanlarının (xüsusi tribunallar) formalaşdırılması (Avstraliya, Çin, Yeni Zelandiya və s.). Təcrübə göstərir ki, ixtisaslaşma nəzərə çarpan dərəcədə işlərin baxılmasını tezləşdirir və adətən, kvalifikasiyalı həll edilməsini təmin edir.

Sirr deyil ki, ƏM obyektlərinin xüsusiyyətləri münaqişənin keyfiyyətli həlli üçün hakimlərdən

yalnız hüquqi deyil, bir çox hallarda texniki, hətta təbii-elmi biliklərin olmasını tələb edir. Bu heç də təsadüfi deyil, çünki hakimlərdə xüsusi biliklərin olması ƏM sahəsində hüquq və fakt məsələlərinin sıx əlaqədə olması təbiətindən irəli gəlir. **Odur ki, Əqli mülkiyyət ixtisaslaşmış məhkəmələrin yaradılması mühüm və aktual məsələdir və bununla bağlı təkliflərimiz müvafiq insansiyaya təqdim edilib.** Lakin hazırda bu cür məhkəmələrin olmadığı bir şəraitdə məhkəmə iclaslarında mütəxəssislərin iştirakına, ekspertizaların təyin edilməsinə və sorğuların göndərilməsinə diqqət yetirilməlidir.

Lakin biz onu da görməliyik ki, müəyyən xüsusi biliklərə malik olmayan hakimlər öz qərarlarında ekspertiza nəticələrinə və ya rəylərə arxalana-raq, digər təhlükə ilə rastlaşırlar. Bu isə onların müstəqilliyini şübhə altına qoya bilər və buna görə də xüsusi biliklərin artırılması daim hakim korpusunun və əqli mülkiyyət peşəkarlarının məqsədi olmalıdır.

Xüsusi biliklərə yiyələnmək üçün müsbət xarici təcrübədən olan ABŞ təcrübəsinə müraciət edək. Burada federal dairənin Apelyasiya məhkəməsi xüsusi olaraq ABŞ Patent və Əmtəə Nişanları Agentliyinin qərarlarına aid şikayətlərə baxır və

hakimlər ali təhsilli hüquqşünas olmaqla yanaşı, müxtəlif biliklərə malik, texnika sahəsində mütəxəssislərdir.

Digər müsbət təcrübə Almaniyada əldə edilib. Burada federal patent məhkəməsində ƏM ilə bağlı işlər iki növ qərar çıxaranlardan ibarətdir. Birincisi, yüksək hazırlıqlı hakim-hüquqşünaslardan və ikincisi, texniki, təbii-elmi və üstəlik, hüquqi biliklərə malik olan hakim-ekspertlərdən və bu vəhdət operativlik və peşəkarlıqla, digər xüsusi biliklərdən istifadə yollarını cəlb etmədən münaqişələrin həllinə şərait yaradır.

Beləliklə, hakimlərimizin peşəkarlıq səviyyəsinə şübhə etmədən, ƏM məsələlərinin həllində xüsusi biliklərinin mövcud olması və rolunu nəzərə almalıyıq.

Bununla əlaqədar, məhkəmə təcrübəsindən irəli gələn və əmtəə nişanının qorunması ilə bağlı olan misala baxaq. “ЯрРитуалСервис” sözlü kombinasiyalı əmtəə nişanının sahibi – fiziki şəxs cənazə bürosunu ifadə edən və adında “Ритуал Сервис” işarəsi olan digər fiziki şəxsə qarşı məhkəmə iddiası ilə çıxış edir. İddiaçının tələbləri – ona məxsus əmtəə nişanının digər fiziki şəxs tərəfindən qanunsuz istifadəsinin dayandırılması və yerinə yetirilən işlər və göstərilən xidmətlərlə mü-

şayiət olunan materiallardan, o cümlədən sənədlərdən, reklamdan, lövhələrdən, nəqliyyat vasitələrindən mübahisəli söz elementinin götürülməsidir.

Birinci instansiya məhkəməsi sahibkarların eyni xidmətlər göstərdiyini, cavabdehin istifadə etdiyi “Ритуал Сервис” işarəsinin iddiaçının müstəsna hüquqlarını pozduğunu sübut edən əmtəə nişanı ilə bu işarənin qarışdırma dərəcəsində oxşarlığını nəzərə alaraq, həmin tələbi təmin edir.

Apelyasiya instansiyası iddiaçının müstəsna hüquqlarının pozulduğunun sübut edilmədiyini hesab edərək, bu qərarı ləğv edir, çünki cavabdehin istifadə etdiyi “ритуал” və “сервис” sözləri iddiaçının qorunan əmtəə nişanının qorunmayan elementləridir və ona görə də cavabdeh öz fəaliyyətini fərdiləşdirmək üçün onları tam sərbəst istifadə etmək hüququna malikdir.

Kassasiya instansiyası Apelyasiya məhkəməsinin qərarını ləğv edib, işi yenidən baxılması üçün göndərir. Bu qərarın əsası qismində aşağı məhkəmə instansiyasına xüsusi göstərişində tərəflərin eyni (bircinsli) fəaliyyət sahəsində tətbiq edilən iki söz işarəsinin oxşarlığının qarışdırma dərəcəsinə qədər olmasının qiymətləndirilməsi və təhlilində qrafik və vizual oxşarlığını, həmçinin

üstünlük (dominant) təşkil edən elementinin olmasının zəruriliyini göstərir.

Ali məhkəmənin kollegiyası isə kassasiya instansiyasının çıxarışı ilə razılaşmır, apelyasiyanın qərarını qüvvədə saxlayaraq, kassasiyanın qərarını ləğv edir. Kollegiyanın bu qərarı üçün əsaslar aşağıdakılar idi:

Cavabdehin istifadə etdiyi işarənin iddiaçının əmtəə nişanı ilə qarışdırma dərəcəsində oxşarlığının üzə çıxarılması zamanı bu işarənin və əmtəə nişanının (qorunmayan elementləri də daxil olmaqla) əmtəələrin və xidmətlərin orta istehlakçısına göstərdiyi ümumi təəssürat nəzərə alınmalıdır. Bununla yanaşı, əmtəə nişanının yalnız qorunmayan elementlərinin istifadəsi pozuntu hesab edilə bilməz.

Qarşımızdakı digər konseptual məsələ – məhkəmə ekspertizalarının təyin edilməsi ilə bağlıdır. ƏM üzrə münaqişələrdə çox vaxt əqli fəaliyyət nəticəsinin (ƏFN) məhkəmə ekspertizasının aparılması məqsədə müvafiqdir, hətta zəruridir. Çünki söhbət elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərindən, yaxud dəqiq və təbiət elmlərinə aid yeniliklərdən gedir.

Məhkəmə ekspertizasının predmeti qismində bir sıra işlənmiş zəngin təcrübi ekspert məsələ-

ləri, o cümlədən müəllif mətnində plagiat faktının təsdiqi, əsərin orijinallığı, əsərin müəllifinin müəyyən edilməsi, digərinin əsərinin yenidən işlənmə faktının təsdiqi və burada yaradıcılıq əlamətlərinin müəyyən edilməsi və s. rastlaşa bilərik. Bunlar məhkəmə müəllifşünas və linqvistik ekspertizalarının işlənmiş alqoritmlərinin olması səbəbindən müvəffəqiyyətlə həll olunur.

Lakin bununla yanaşı, qeyri-tipik ekspert məsələləri də mövcuddur. Bunların sırasında təsviri, həcmli, kombinasiyalı və s. əmtəə nişanlarının oxşarlıq səviyyəsinin müəyyən edilməsidir. Yaxud audiovizual, səhnə qrafik, xoreoqrafiya, memarlıq, geoloji və coğrafi (xəritələr) və digər bu növ əsərlərdən mənimsəmə faktlarının müəyyənləşdirilməsi. Bu ekspert işləri böyük kompetensiya və peşəkarlıq tələb edir.

Misal üçün, oxşarlığı qarışıq səviyyəsinə qədər mümkün olan 2 əmtəə nişanına aid ekspert rəyini götürək. Nişanların qarışıq səviyyəsinə qədər **oxşarlığı** əsas hüquqi meyar olduğuna və nəticə kimi müstəsna hüququnun pozulması ilə bağlı qərarın formalaşdırılmasına görə, yalnız məhkəmə səlahiyyətindədir. Deməli, **ekspert öz rəyində oxşarlığın 3 meyarı – semantik, qrafik və fonetik təhlil əsasında diaqnostik məsələni**

həll etməlidir. Məhkəmə isə qarışıqlıq səviyyəsinə qədər oxşarlığa hüquqi qiymət verməlidir. Özü də sözügedən 2 əmtəə nişanlarının qarışıq səviyyəsinə qədər oxşarlığı əslində istehlakçılar tərəfindən müəyyən edilməlidir. Əks halda məhkəmə qərarının elmi əsaslandırılması şübhə altına düşür. Dediklərimiz məhkəmə ekspertizalarına ehtiyac olduğu halda, hakimlər tərəfindən hazırlanan ekspert rəyinin xüsusiyyətləri və dürüstlüyü nəzərə alınmalıdır.

Növbəti, özü də bizə irad tutulan problem – “paralel idxal”la bağlıdır. Həmin məsələyə Amerika-Azərbaycan Ticarət Palatası da bu günlərdə verdiyi Bəyanatla diqqətini yetirib. Söhbət tərkibində əqli mülkiyyət olan əmtəələrin beynəlxalq dövriyyəsinəndən gedir. Burada **“paralel idxal”** dedikdə, əmtəə nişanı ilə qorunan bu növ orijinal əmtəələrin Azərbaycan ərazisinə hüquq sahibinin icazəsi olmadan, lakin qanuni əldə edilmiş əmtəənin digər ölkələrdən gətirilməsindən söhbət gedir.

İdxalla bağlı hüquq sahibinin “idxal hüququ” yayımlanma, müstəsna hüququn “tükənmə prinsipi” ilə əlaqədardır. Azərbaycan qanunvericiliyi hüquqların “milli tükənmə prinsipi”ni istifadə edir. Bu isə o deməkdir ki, əgər əmtəə hüquq sahibinin

icazəsi ilə hansısa bir ölkədə mülki dövriyyəyə buraxılıbsa, yalnız həmin ölkədə yayımlanma hüququnun tükənməsi baş verib.

Deməli, hüquq sahibinin razılığı olmadan Azərbaycana gətirilən və satılan əmtəələr hüquq pozulmasıdır. Şübhəsiz ki, müəyyən mexanizmlər vasitəsilə bu hallara gömrük səviyyəsində qadağa qoyulmalıdır. Lakin bu növ işlər məhkəmə səviyyəsinə də gəlib çıxa bilər. Məhkəmələr qərar çıxardığı halda, hakimlərin peşəkarlığını şübhə altına almayaraq, bizim tövsiyələrimiz aşağıdakılardan ibarət ola bilər:

Birincisi, məhkəmə səlahiyyəti çərçivəsindədir ki, Konstitusiya və Mülki Məcəllə prinsiplərinə arxalanaraq, tam və ya qismən hüquq nəticələrinin tətbiqindən imtina etsin: bunun üçün əsas vətəndaşların həyat və sağlamlığına, digər ictimai əhəmiyyətli maraqlara hüquq sahibi tərəfindən vicdansız davranışına görə təhlükənin yaranması çıxış etməlidir.

İkincisi, “orijinal” olan, lakin hüquq sahibindən də razılıq alınmadan Azərbaycan ərazisinə satış məqsədilə gətirilən əmtəələr analoji saxta mallardan (yəni əmtəə nişanı hüquq sahibi tərəfindən deyil, kontrafakt yolu ilə digər şəxslər tərəfindən və hüquq sahibinin razılığı olmadan mallar) hü-

quq sahibinə dəyən ziyanın miqdarı ilə fərqlənir (adətən nəzərə çarpan dərəcədə azdır).

Üçüncüsü, mülki-hüquq məsuliyyətinə aid tətbiq olunan ölçülər, o cümlədən əmtəələrin dövriyədən çıxarılması və ləğv edilməsi zəruri deyil.

Belə nəticələrin tətbiqi yalnız malların keyfiyyətsiz olması və (və ya) insanların həyat və sağlamlığının, təhlükəsizliyinin, təbiətin və mədəni dəyərlərin qorunmasının təmin edilməsi məqsədi ilə həyata keçirilə bilər.

Tövsiyələr beynəlxalq təcrübə, o cümlədən Rusiya Federasiyasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin məsələyə aid Qərarının təhlili nəticəsində verilir.

Sözümün sonunda hakimlərimizin bilik və peşəkarlığına inamımı təsdiqləyirəm və birgə işimizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Diqqətə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət
Agentliyində hazırlanmışdır.